

Gooische Bijbel

*Henoch, Tomas, Judas, Maria Magdalena
en vele andere apocriefen*

Vertaald door Pieter Oussoren en Renate Dekker

SKAN DALON
KONINKLIJK NEDERLANDS

Inhoudsopgave

●	VOORWOORD – Pieter Oussoren en Renate Dekker.....	7
●	INLEIDING OP GESCHRIFTEN BIJ HET OUDE TESTAMENT: <i>Er is nog zoveel meer dat óók in het Oude Testament had kunnen staan!</i> – Nico ter Linden.....	9
●	INLEIDING OP GESCHRIFTEN BIJ HET NIEUWE TESTAMENT: <i>Kleurrijk Christendom</i> – Auke Jelsma	15
●	GESCHRIFTEN BIJ HET OUDE TESTAMENT	
	HENOCH	33
	PSALMEN 151-155.....	43
	PSALMEN VAN SALOMO.....	49
	ODEN VAN SALOMO	63
	4 EZRA	69
●	GESCHRIFTEN BIJ HET NIEUWE TESTAMENT	
	BRIEF AAN LAODICEA	105
	VOOR-EVANGELIE VAN JAKOBUS	109
	EVANGELIE VAN PSEUDO-MATTEÛS	121
	EVANGELIE VAN TOMAS DE ISRAËLIET	127
	EVANGELIE VAN DE EBIONIETEN	135
	EVANGELIE VAN PETRUS	139
	EVANGELIE VAN NIKODEMUS.....	145
	EVANGELIE VAN TOMAS.....	153
	EVANGELIE VAN MARIA MAGDALENA	169
	LOFZANG VAN APA TIMOTEÛS	173
	EVANGELIE VAN JUDAS.....	185
	EVANGELIE VAN FILIPPUS.....	193
	EVANGELIE DER WAARHEID	213
	HANDELINGEN VAN PETRUS.....	217
	HANDELINGEN VAN PAULUS EN TEKLA	227
	MARTELAARSGETUIGENIS VAN PAULUS	239
	HANDELINGEN VAN JOHANNES.....	245
	HET HEENGAAN VAN MARIA	261
	HANDELINGEN VAN PAULUS EN ANDREAS	269
	HANDELINGEN VAN JAKOBUS.....	277
	HANDELINGEN VAN PETRUS EN DE TWAALF APOSTELEN	283
	DE HANDELING VAN PETRUS AAN ZIJN DOCHTER	289
	OPENBARING VAN PAULUS.....	293
●	QUASI-HEIDENSE ORAKELS	
	SIBYLLIJNSE ORAKELS	319
●	BIJLAGEN	
	VERKLARENDE WOORDENLIJST	341
	BRONVERMELDING	345

Voorwoord

Pieter Oussoren en Renate Dekker

Wat wel en wat niet in dit boek?

De Statenvertaling heeft tussen 1637 en ± 1800 na Oude en Nieuwe Testament als een derde afdeling veertien 'Apocryphe Boecken' te lezen aangeboden, geschriften die in de Hebreeuwse Bijbel niet voorkomen. In de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw kwamen deze geschriften in Nederland alleen nog in oud-katholieke, rooms-katholieke en lutherse bijbeluitgaven voor. In de loop van de twintigste eeuw veranderde het tij; van die veertien uit de Statenbijbel zijn er inmiddels elf bijna kerkbreed erkend als 'deuterocanonieke boeken van het Oude Testament' die redelijk vaak in moderne bijbeluitgaven worden opgenomen. Vanaf 2017 ook in de Naardense Bijbel, nadat ze in 2008 in ons *Buiten de vesting* waren verschenen.

Behalve deze elf heeft de oorspronkelijke Statenvertaling de boeken 3 en 4 Ezra en 3 Makkabeeën; wij nemen in deze *Gooische Bijbel* 4 Ezra mee, - dat overigens anders dan tien van de elf, niet in de (Griekse) Septuaginta^o voorkomt maar wel in de (Latijnse) Vulgata^o. Met tien van de ijzeren elf is het extra van de Septuaginta nog niet geheel weergegeven: behalve tien van de elf kent de Septuaginta 3 en 4 Makkabeeën, de Oden, de Psalmen van Salomo en Psalm 151; in dit boek vertalen wij de Psalmen van Salomo en Psalm 151.

Tien van 'De elf' horen tot het gewone bestand van de Vulgata; het Gebed van Manasse, het elfde van de ijzeren elf, staat daar in een appendix, samen met 3 en 4 Ezra, Psalm 151 en de Brief aan de Laodicenzen. Psalm 151 hadden we al uit de Septuaginta (en uit de Dode Zeerollen); van het Vulgataextra vertalen we alleen 3 Ezra niet.

Uit de vondsten bij de Dode Zee (Qumran) vertalen we, behalve Psalm 151, ook de Psalmen 154 en 155, aangevuld met de Psalmen 152 en 153 uit de Syrische Bijbel. Het begin van de Henoch-boeken nemen we op, - maar het Oude Testament zou met nog heel veel meer uit Qumran uit te breiden zijn.

De Brief aan Laodicea hebben we uit de appendix van de Vulgata, - maar niet-canonieke geschriften bij het Nieuwe Testament zijn er verder buiten elke Bijbel om in menigte; onbegonnen werk om die in één boek op te nemen. Wij hebben ons beperkt tot een bloemlezing evangeliën en handelingen, gevolgd door één 'apocalyps'^o (die van Paulus) en fragmenten uit de Sibyllijnse Orakels. Leidraad voor de bloemlezing was: '(iets) meer over Jezus, de apostelen, Maria en Maria Magdalena', en dat zowel uit (oudere?) Griekse als (jongere?) Koptische en Latijnse teksten.

De talen en de werkwoordstijden

Het is moeilijk dateren met die oude teksten: een Koptisch stuk uit de 5e eeuw kan drie eeuwen eerder in het Grieks geschreven zijn; een Latijnse tekst uit de 4e eeuw kan een vertaling zijn van Hebreeuws uit de 1e eeuw voor Christus. Duidelijker is hoe de talen vertaald willen worden. Hebreeuws e/o Aramees en Grieks laten het o.i. toe om, in navolging van André Chouraqui, de praefix-vormen^o en de aoristus^o te vertalen met een praesens historicum ofwel een tegenwoordige tijd. Maar na 400 n. Chr. lijkt er wel iets veranderd in de oude wereld: in Koptische en Latijnse teksten wordt verteld in geharnaste perfecta die alleen als voltooid tegenwoordige of verleden tijden te vertalen zijn, - en dat hebben we dan ook gedaan. Is er in de loop van de 4e eeuw zoiets geweest als 'de ontdekking van het verleden'? Het zou kunnen. Het heeft er in elk geval alles van dat later in Europese talen alle bijbelvertalen het spoor van Hieronymus en de Vulgata is blijven volgen: in verleden tijden. Met Hebreeuwse/Aramese en Griekse teksten doen wij dat anders, met Koptische en Latijnse teksten volgen wij het spoor.

Verwijzingen naar de canonieke bijbeltekst

Natuurlijk verwijzen we bij Henoch 1,9 naar de verzen 14 en 15 van de canonieke Brief van Judas, waar Henoch geciteerd wordt. Maar als we al in niet-canonieke teksten elk citaat van en elke toespeling of zinspeling op canonieke teksten zouden kunnen herkennen, dan nog is het onbegonnen werk om er altijd een verwijzing van te maken en toch een leesbare

* Het ^o-teken verwijst naar de begrippenlijst achter in dit boek.

tekst over te houden. Daarom doen we dat spaarzaam,- in het ene document nog wat minder dan in het andere.

‘Gaten’ in de grondtekst

Vaak moeten de wetenschappelijke tekstbezorgers ‘raden’ naar wat er gestaan kan hebben in een handschrift. Soms zijn woorden, zinnen of hele bladzijden helemaal zoek. Voor onze vertalingen hebben we de tekstuitgaven genomen zoals ze zijn: in de Nederlandse tekst werken we, om het ontbreken van de tekst aan te geven, wel met ‘...’, maar zelden – voor conjecturen etc. – met hoekige of gebogen haken, accolades etc: in het algemeen geven wij NIET aan dat een woord(je) ergens NIET staat of een gissing is; ter wille van de leesbaarheid volgen we dan de waarschijnlijkheid.

Wat we willen met dit boek

Nu de elf algemeen erkende deuterocanonieken in de Naardense Bijbel zijn opgenomen bieden we in dit boek om te beginnen 4 Ezra, de Psalmen van Salomo, de Psalmen 151-155, het boek Henoch en de Brief aan Laodicea aan als ‘geschriften die óók in de Bijbel hadden kunnen staan maar het niet gehaald hebben’, om te laten zien dat de Bijbel niet altijd zo’n afgerond geheel is geweest als nu, en dat de geschriften die het niet hebben gehaald daarom nog niet on-bijbels laat staan verwerpelijk zijn. Iets verder af van canoniciteit staan de nieuwtestamentische apocriefen^o die we hebben vertaald. We willen laten zien dat ze in verschillende gradaties toch dicht bij de Bijbel staan en dat sommige in de Bijbel hadden misstaan.

Maar ook geschriften die om im- of expliciete ketterijen echt uit de toon vallen en wel buiten móeten blijven kunnen toch van grote schoonheid zijn. Beter gezegd: gedachten die in een systematische theologie misschien verwerpelijk zijn, kunnen in bijbelachtige teksten een grote bekoring hebben.

‘Ketterijen’ zijn er niet voor niets; ze zijn er omdat ze zo aantrekkelijk zijn! We menen dat we in de personen van Auke Jelsma en Nico ter Linden de juiste mensen hebben gevonden om minder- en onorthodoxe bijbelboeken in te leiden: schone geschriften verdienen goede advocaten! Ten slotte, maar slechts ten slotte, hopen we dat onze vertaling van ‘populaire’ apocriefen als de evangeliën van Tomas, Judas, Filippus en Maria Magdalena ontzuchtend zal werken op de gedachte dat ‘de officiële kerk’ de mensheid een aantal grote geheimen heeft onthouden die in deze geschriften onthuld zouden worden; de aandachtige lezer zal merken dat er niet zoveel onthuld wordt en waarschijnlijk ook niet zoveel verborgen is. Er is meer ‘Bijbel’ dan er is, dat moge duidelijk zijn; God zegene dat.

Ds. Pieter Oussoren is emerituspredikant en vertaler van de Naardense Bijbel.

Dr. Renate Dekker is koptoloog en egyptoloog. Zij vertaalde de koptische geschriften naar het Nederlands. De twee auteurs hebben vervolgens samen de stijl van haar vertalingen in lijn gebracht met de overige vertalingen. Het gaat om de geschriften Evangelie van Tomas t/m Evangelie van de Waarheid en de geschriften Handelingen van Paulus en Andreas t/m Handeling van Petrus aan zijn dochter alsmede vijf van de Oden van Salomo.

De auteurs danken Jacques van de Vliet, Pieter Willem van der Horst, Jaap de Jong en Geert-Jan Veldman voor hun inspiratie en hulp bij dit project, alsmede Nico ter Linden en Auke Jelsma voor hun bereidwilligheid om inleidingen te schrijven bij de hier aangeboden ‘buiten-bijbelse bijbelboeken.’

EVANGELIE VAN ● TOMAS

Midden tweede eeuw n. Chr. kan het Tomasevangelie in het oosten van Syrië in het Grieks geschreven zijn; een deel van de 114 'woorden' kan uit de eerste eeuw stammen. Op de paar na die er sinds 1900 al in het Grieks waren kennen we de 114 spreuken alleen in het Koptisch,- dankzij de vondst van Nag Hammadi (Egypte) in 1947. De helft komt bekend voor uit de canonieke evangeliën, het geheel is een geweldige opfrissing geworden van de theologie van het Nieuwe Testament. Gnostisch? Misschien wel níet, 'slechts' *enkratitisch*, gewijd aan celibatair leven, vasten en onthouding, verzaking van deze wereld. Het Koninkrijk is niet iets van de toekomst,- het is er allang: 'ge komt ervandaan en zult er weer heen gaan' (Logion 49).

1 (Grieks)

Dit zijn de verborgen woorden
die Jezus, de levende, heeft uitgesproken,
en die Didymus Judas - ook 'Tomas'-
heeft opgeschreven,
en waarover hij gezegd heeft:
al wie de duiding van deze woorden vindt,
zal de dood niet proeven (Joh. 8,52)!

2 (Grieks)

Jezus zegt: laat wie zoekt,
zoeken zonder te rusten,
totdat hij vindt;
en wanneer hij vindt,
zal hij verbaasd zijn;
verbaasd zal hij koning worden,
en koning geworden zal hij rusten.

2 (Koptisch)

Jezus heeft gezegd: laat
wie zoekt, niet ophouden met zoeken,
totdat hij vindt;
en wanneer hij vindt,
zal hij verward raken;
en als hij verward raakt,
zal hij zich verwonderen
en koning worden over het al.

3 (Grieks)

Jezus zegt: als zij die
u meetrekken tot u zeggen
'zie, het koninkrijk is in de hemel!',
zullen de vogels van de hemel
u vóór zijn,
en als ze zeggen 'het is onder de aarde!'
zullen de vissen van de zee
er vóór u binnenkomen;
*het koninkrijk van God
is binnen u* (Luc. 17,21)
en buiten u;
al wie zichzelf kent, die zal het vinden;*
wanneer ge uzelf zult kennen,
zult ge weten
dat gij zonen-en-dochters zijt
van de Vader, de levende;
maar als ge uzelf niet kent,
dan zijt ge in armoede,
dan zijt ge zelf de armoede.

4 (Grieks)

Jezus zegt:
niet aarzelen zal een mens
die oud van dagen is
een jongetje van zeven dagen
uit te vragen over de plaats
waar het leven is, en hij zal leven;
omdat *vele eersten
laatsten zullen zijn
en de laatsten eersten* (Mt. 19,30),

en zij zullen een eenling worden.**

5 (Grieks)

Jezus zegt:
ken dat wat zich bevindt
voor het aanschijn van wat je ziet,
en dat wat voor jou verhuld is
zal je worden onthuld;
*want er is niets verborgen
dat niet openbaar zal worden*
(Luc. 8,17)
of begraven
dat niet zal worden opgewekt.

5 (Koptisch)

Jezus heeft gezegd:
ken dat wat zich bevindt
in de aanwezigheid van je aanschijn,
en wat voor jou verborgen is
zal je worden geopenbaard;
*want er is niets verborgen
dat niet zichtbaar zal worden*
(Luc. 8,17).

6

Toen zijn
leerlingen hem vroegen en tot hem zeiden:
wilt u dat we vasten?-
en: wat is de wijze waarop we
zullen bidden en aalmoezen geven?-
en: voor wat voor voedsel
zullen we ons in acht nemen?***
heeft Jezus gezegd:
liegt niet, en wat ge haat,
doet dat niet; want alles
is openbaar voor het aanschijn
van de hemel;
*want er is niets verborgen
dat niet zichtbaar zal worden*
(Luc. 8,17),
en er is niets verhuld
dat niet zal worden onthuld
(Mt. 10,26).

7

Zalig is de leeuw
die door de mens wordt opgegeten:
de leeuw wordt mens;
verwerpelijik is het als de mens
door de leeuw wordt opgegeten
en de leeuw zó mens wordt.

8

En hij zei:
de mens is gelijk
een wijze visser;
hij wierp zijn net uit
in de zee,
en hij trok het

* Deze zin ontbreekt in de Koptische tekst.

** Dit zinnetje is vertaald uit de Koptische tekst; in de Griekse tekst is het niet te lezen.

*** Of: aan welke spijswetten zullen we ons houden?